N. IORGA

INSTANTANEE VENEŢIANE

EXTRAS DIN « REVISTA FUNDAŢIILOR REGALE »
Nr. 9, SEPTEMVRIE 1938

MONITORUL OFICIAL ŞI IMPRIMERIILE STATULUI
IMPRIMERIA NAŢIONALĂ, BUCUREŞTI 1938

N. IORGA

INSTANTANEE VENEŢIANE

EXTRAS DIN « REVISTA FUNDAŢIILOR REGALE »
Nr. 9, SEPTEMVRIE 1938

MONITORUL OFICIAL ŞI IMPRIMERIILE STATULUI
IMPRIMERIA NAŢIONALĂ, BUCUREŞTI 1938

INSTANTANEE VENEȚIANE

I

COPII...

Veneția e a copiilor. Ei sânt pretutindeni, de la cei purtați în brațe, duși în coșuri de rufe ținute de câte șase mâni, purtați prin cărucioare unde e mai îngustă strada șerpuitoare — omuleți cari par opere de artă ale unor mari maieștri ai modelajului — și până la păpușile care discută grav chestiuni insolubile prin « câmpuri » și *campielluri*, pe scări de bătrâne biserici, în margeni de canaluri, spre care se coboară ca niște vietăți acvatice și fac cele mai complicate figuri gimnastice printre fiarele ce le împrejmuiesc, până la eroicii luptători supt zece ani cari escaladează statuile și se așează aproape sus în capul celebrităților de care nu le pasă sau se dedau la întreceri războinice, pregătind faptele eroice ale viitorului.

Cei mai favorizați sunt duși de dădace aduse de la țară, de la munte, de unde se împrospătează cu energie populația, până la tufișurile și grupele de copaci din insula S. Elena, legată de masa de verdeață întunecată a « Grădinilor Publice ».

A dispărut copilăretul zgomotos și obraznic din vremuri, care urmăria cerșind uneori pe străinul timid, zăpăcit sau numai desorientat o clipă. Acuma ți se fac și tumbe gratuit. Iar, dacă întrebi de drum, și mai ales când întrebarea e în numele unui grup de străini, pornește să te ajute gratuit, în strigăte de triumf, mica bandă întreagă, căreia pregătirile școlare, care merg și până la ultimii dintre odraslele sărăcimii, îngrijiți și conduși de un personal de Stat anume, le-au dat, peste admirabila inteligență și vioiciune a rasei, însușiri de bună cuviință.

Pentru a învedera superioritatea acestei organizații sociale și politice asupra comunismului, ajunge să se compare acești copii de lucrători, curați în potrivitele lor rochițe și veșminte multicolore, care fac din ei un încântător stol de fluturi, cu cetele sălbatece ale produselor proletariatului rus ajuns la putere, care urlă, mușcă, fură și se pângărește cu miile supt ochii unei poliții neputincioase, total desarmate, în orașele Uniunii Sovietelor.

De fapt, din cele dintâi ceasuri ale dimineții până la căderea amurgului e, cu acești admirabili actori cari nu se simt a fi pe scenă, o mare represintație de teatru copilăresc.

Iată, supt ferestile mele, două fetițe pășesc grav, urmărind cine știe ce poveste care li soarbe tot interesul. Lângă ele, pe pietrele din fața bisericii Santa Margherita, care ni face din zori încă muzica veselă a clopotelor ei, un bătrân s'a întins și se odihnește de munca pe care a făcut-o sau ar fi s'o facă. Cu un singur ochiu deschis el urmărește începutul spectacolului, pe când gravele mici actrițe se întrerup un moment ca să-i examineze lungile picioare rășchirate, parcă li s'ar fi dat lor misiunea să le măsoare cu cea mai mare precisiune.

Dacă li s'ar trimete pe fereastră rămășița frumoasei cutiuțe de rahat adusă de la București?...

Un scurt zbor, și dulcea pradă în cutia înflorită cu inscripții românești cade între cele două fetițe și moșneag. Dintr'o căutătură a ochilor obosiți, el și-a dat seama că afacerea nu-l privește pe dânsul, ci pe ele.

Intâiu examinarea celor două părți din care se compune cereasca trimitere. Una, fundul, are zahăr pisat, iar pe cealaltă se răsfață florile: alegerea e peste măsură de grea. O scurtă discuție și apoi începe lupta. O luptă îndârjită, cu iscusite retrageri ale părții învinse supt arcadele porticului vecin.

Un băiețaș nu mai mare decât dânsele a apărut. El va fi arbitrul. Cum poartă și o micuță geantă, are și toată calificația intelectuală pentru această sarcină. Sentința și-a rostit-o serios. Una va linge zahărul din partea care-i revine, cealaltă, puțin simțitoare la ilustrațiile colorate ale fabricantului de rahat, a prefăcut capacul în ceva care înlocuește cu succes toba.

Prind gust de represintație și caut să-i dea o mai mare amploare. Patru bucățele de rahat se rotesc în aer, două din ele resăltând,

din nenorocire, de pe lespezi ca să meargă în canal, pradă unor peşti cari niciodată n'au gustat astfel de zaharicale răsăritene. Dar două şi-au ajuns destinaţia.

Acuma în jurul celor două fetiţe, protagonistele, s'a strâns un întreg mic popor. Sânt vreo zece, toţi vechi cunoştinţe, sovietul copilăresc al cartierului. Cu atenţie uimită se examinează necunoscutul proiectil care făgăduieşte să fie dulce. Se constată, spre marea bucurie a descoperitorului, că, — lucru nemaipomenit,— el se întinde, creând punţi supţiri între gurile doritoare să-l guste.

Acuma se ştie cum este. S'ar dori şi numele însă. Un mare strigăt se ridică spre fereastra moşului binefăcător care sânt eu: *Cos'è? Cos'è?* Şi răspunsul n'ar folosi la nimic. Deci rahatul se va mânca anonim.

Anonim, fiindcă nu se poate altfel, dar cu socoteală. Repetându-se astfel o echitabilă societate viitoare fără nevoia intervenţiei Statului, mica învingătoare din primul act al comediei face cu cea mai mare grijă de dreptate distribuţia.

Şi, apoi ca să se continue delicioasa comedie, vine rândul pesmeţilor şi, în sfârşit, în actul decisiv, ciocolata.

Vagabondul înţelege importanţa momentului şi a făcut sforţarea de a se ridica în cot: îşi dă sama că se va petrece ceva mai neobişnuit decât ce i-a fost dat să vadă în această zi când se hrănesc dulce alţii. Una din mame a apărut, şi acuma generaţia matură ia asupră-şi împărţirea. Iar apoi un întreg cor se ridică spre fereastra cu nesfârşitele daruri: *Padrone, Cioccolata, Cioccolata!*

Dar, când li se spune că tot acolo este o doamnă care e bolnavă serios, mişcată întreaga trupă se mută în piaţeta vecină. Ea nu va mai reveni nici în zilele următoare. Odată ce este o *signora ammalata*... Pe lângă simţul social aşa de desvoltat la toţi aceşti minunaţi gândăcei, unul mai frumos şi mai plin de graţie decât celalt, e şi simţul etic.

Uite-aşa se formează oamenii...

II

POPOR ŞI DISTRACŢII...

Dumineca e în adevăr a poporului.

E o plăcere să fii pe stradă în mijlocul acestui necontenit val de mulţime în amândouă direcţiile, care se strecoară într'un zor

vesel de convorbiri, în mici grupe familiare, repetând pare-că fenomenul de viață al Mării care curăță și împrospătează laguna vie.

In fabricile și atelierele lor, oamenii aceștia au muncit greu, în aceste zile de apăsător *scirocco*, cu aierul cald care slăbește nervii și îndurerează încheieturile. D-rul Abruzetti, al casei noastre, vorbește de spinările deviate, de plămânii lipsiți de oxigen, de ochii cari se tocesc la fabricarea supt ucigașa lumină chimică a perlelor în toate formele și colorile. Dar fiecare fată s'a îngustat de la hrana care e aici așa de frugală — o bună supă cu de toate cele într'însa și poate ceva pește —, ca să poată îmbrăca, în orice zi, la trecerea prin acea *Mercerie* a tuturor prăvăliilor, în care se întâlnesc cu costumele scumpe și cu ochii celor mai frumoși băieți, rochița care-i șade mai bine. Și în puține locuri din lume se vor întâlni mai bine puse atâtea frumoase femei venind și din straturile cele mai sărace ale acestei misterioase Veneții.

III

BĂTRÂNII VREMII MELE...

Odată bătrânii dădeau nota în vechea cetate, bătrânii octogenari, nonagenari, închirciți și uscați ca niște greieri. Acuma tineretul viteaz stă în frunte. Sfioși prin colțuri, cei cari au căzut pradă vrâstei se strecoară.

Cele care erau tinerele anilor mei tineri păstrează încă șalurile lungi cu franjuri, cocurile înalte și papucii de cari răsunau treptele podurilor. Aceste atribute ale unui trecut care se stinge încep însă a fi peste măsură de rare, și nu mai e nevoie să spun ce păcat e că se duc ultimele semne ale unui trecut de mai mult ca milenară vechime. In loc, vine rochia largă și scurtă, influențată, în colorile ei vii, cu toate florile din lume, de kimonoul iaponez, care a cucerit toate continentele.

Cu această uniformisare a portului dispare și hazul caricaturii internaționale a visitatorilor. Ei nu se mai desfac din cealaltă lume decât doar când soț și soție se încleaștă de braț, când Germanul apare cu glesnele goale, când ghidul roșu și moda cu totul aparte semnalează pe streini.

De aceia nici nu mai au curaj să cheme gondolierii, să ofere albumuri, coraluri și lucrișoare de stradă vânzătorii ambulanți.

Dar, în acest an de continuă amenințare cu războiul, și sânt puțini acești oameni de aiurea. Doar Englesii cari vin să vadă creațiunea contelui Volpi di Misurata la Malghera, sau muncitori germani cari ar vrea să arăte că știu pentru ce au venit.

IV

AMESTEC ȘI ISOLARE...

Din odaia de mâncare vedem dosul unei locuinți care nu are spre noi decât o singură fereastă. Două fetițe lucrează de zor la cusut. Nici deschiderea fereștii, nici glasurile noastre nu le fac să arunce privirea într'acoace. De cealaltă parte, sus de tot, între flori suite până acolo, o fereastră străină, cu perdeluțe îngrijite, se deschide. Ceva mai jos încă una, încadrată între ferestile noastre, care se văd pretutindeni. Așa se întrețese aici viața unuia cu a celuilalt. Ganguri ascunse leagă aceste ieșiri spre una din cele trei curți ale noastre de cine știe ce *campiello*, de cine știe ce canal.

Dar oamenii s'au deprins a nu se cunoaște. Tovărășia e numai de stradă. Ajuns acasă, fiecare se închide. Cea mai totală indiferență îl desparte de vecin. In deosebire de altă Italie, aici Orientul, cu claustrarea lui, domină.

Obiceiurile nouă fac să răsară la anume ceasuri din zi și din seară figurile femeilor, copiilor, ba și bărbaților cari « se soresc » în *eliago*, vechiul balcon solar, urmă a Bizanțului odată stăpân și aici.

V

GONDOLIERUL DE ODINIOARĂ

Gondolierul nu e un « birjar » ori un « vizitiu », care știe numai de cai și de plată. El e un artist și un tovarăș și poate fi,— ca pentru gondolierii pe cari cu atâta iubire, cercetându-i prin casele lor modeste, curat și frumos ținute, i-a descris răposatul mieu camarad de studii în aceste minunate arhive Horatio Brown,— un amic.

Chiozza Valeriano, gondolier Nr. 10 al otelului « Danieli » în limbagiu comercial, care ne duce la San-Lazzaro, pe ministrul nostru la Roma, tânărul fiu al lui Duiliu Zamfirescu, și pe soția sa olteancă, împreună cu mine, e un cunoscător de viață și, dacă e vorba pe aceia, și de politică. Doar printre acei pe cari i-a dus, și el a vorbit cu ei, e prințul Andrei al Greciei și alte fețe luminate, de la cari știa că războiul era să înceapă încă dela 1911 și că l-au oprit interesele Angliei, despre care el crede că, atâta vreme cât ea va stăpâni, pace în adevăratul înțeles al cuvântului n'o să fie. Se pare chiar că încrederea lui în « axă » nu e prea mare, dar firește nu-și dă așa de ușor, și dintr'o singură dată, toate secretele.

Dar vorba cu el — ca și mișcările-i de artist, care știe găsi drumul și unde nu este — e plină de înțelepciunea de altfel larg răspândită în tot poporul italian și mai ales aici, în Veneția, unde sângele nobil nu-l mai știi cât de adânc a pătruns. El arată cele două insule ale nebunilor și nebunelor și observă, ca un pățit ce este, că « nebunii cei mai nebuni nu sunt la casa de nebuni ».

Această minte frumoasă, care corespunde cu trupul frumos, cu frumuseța ținutei, cu frumuseța gesturilor, face ca orice cetățean, măcar când a închis la spate poarta casei sale, care-și are cerințile ei de rang, să fie ca un frate cu oricare altul de neamul său.

VI

CEREMONIILE BISERICII...

Corpus Domini. Orașul se trezește, în zori, de clopote. Ziua Domnului Isus se anunță mai solemnă decât a Sfântului Antoniu, dar acela e făcătorul de minuni, taumaturgul, și atâtea fete-și așteaptă dela dânsul mirele. Dumnezeu nu poate fi rugat pentru orice, și atunci mulțimile urmărite de dorinți și visuri caută în jurul lor, dintre cei cari au fost și ei oameni și și-au trăit numai viață omenească, pe acela anume care e în cutare loc și căruia i se închină cutare zi.

... Nu atâta lume câtă s'ar putea crede, cu toată ocrotirea pe care o dă regimul Bisericii catolice. N'a ieșit de pretutindeni lumea ca să privească la defilarea preoților, călugărilor, copiilor, supt cruci și steaguri. E în aer un miros de veșted pentru credința în numele căreia odinioară, se ridicau cu miile gloatele.

Câteva steaguri ale patriei în fund; puține balcoane împodobite. Străinii sânt foarte rari, și abia câte unul întinde aparatul de fotografie. Englesii nu vin; Germanii, muncitori tineri în grupuri, nu se interesează de nimic și par a nu înțelege chiar nimic. Poate griji de viitor, temeri de războiu, păcatul diplomației care spune tot, și ce nu se va întâmpla, al discursurilor care făgăduiesc prefacerile cu prețul sângelui. Dar poate, și mai ales, altceva: o concepție care, în aceste vremuri de urmărire a bunei stări materiale, se stinge.

De aceia între lumânările enorme, înfășurate în panglici și încoronate cu verdeață, degeaba trec călugării franciscani din toate tagmele, preoții în veșminte de brocard galben, corurile de seminariști înaintea cărora, tot întorcându-se spre dânșii, se sbuciumă de un patetic ridicul dirijorul, confrățiile cu bandierele lor, mai mult noi și banale, eterodocșii armeni și greci, ridicând din tesaurele lor vechi alte Răstigniri, lungile șiruri de fetițe din școli, înveșmântate, învelite, încoronate și încălțate în alb, cu fâlfâitoarele rochii de tăietură bătrână, care contrastează cu bucățicuța de femeiușcă închisă în ele... Nu mai e mediul moral de pe vremuri, toată acea societate venețiană, și ea îmbrăcată ca și cei ce-i trec înainte în pânzele vechiului maestru Carpaccio și având în inima ei chiar ceia ce se desface de pe buzele acelora cari cântă. Supt baldachine sprijinite de studenți cu pălăria grupului, încărcată de medaliile atâtor sporturi, pare că în adevăr un mort e care trece.

Căci sporturile acestea, pentru care se crește o tinerime smulsă cu totul părinților și care pleacă dela băiețașii și fetițele în pantaloni băiețești ce se încalecă pe statui și scutură cleampa ușilor de la biserici, suindu-se cu gesturi iuți și sprintene de fiară tânără pe orice dungă de sculptură, aceia se închină, cu tot respectul recomandat pentru creștinism, zeilor, cari învie ei acuma, ai unui Olimp de două mii de ani mort.

VII

SĂRACII...

O sărăcie este, deși răsare numai sfioasă, ca niște guzgani suri ieșiți din pivnițele cartierelor mucede. Femei care au trecut dincolo de marginele vieții și care, vii, par mai moarte decât cei

din morminte, moșnegi cu mâni de ceară care tremură, copii purtând cocoașa familiilor stânse de miserie, muncitori vădit storși de putere și de încredere în viață. Cu o credință uriașă, Ducele muncește ca să ridice pe cei nedreptățiți de soartă. Dar, cu toate mijloacele unei voinți geniale, se poate ajunge *și până la aceasta?*

VIII

ALT SPECTACOL COPILĂRESC

Apa canalului s'a ridicat pe scările de marmoră, și în lumea veșnic agitată a copiilor de ambe sexe e prilejul unei noi petreceri, care înlocuește aceia, obișnuință, a zădarnicelor atacuri contra tuturor cornișelor bisericii.

Fetițele au luat inițiativa. Toți fluturașii s'au strâns în sfat pentru a se designa cine face începutul. Și iat'o pe una cum își lasă papucașii și-și cufundă piciorușele de păpușă în apa încă limpede. E pentru dânsa o voluptate apoi să clatine mici valuri pe lunecoasa piatră.

IX

Această ocupație ajunge a fi un danț care se întețește și se aprinde. Indelung micii privitori contemplă spectacolul. Apoi, după ce maimuțica și-a jucat rolul, ea-și șterge genunchii cu o nesfârșită grație, perfect pudică, trecând apoi ștergarul alteia, cu care se reia apoi reprezentația. Băieții se amestecă, frecându-și începătorul tors atletic, bronzat de soare, și, dacă vreo fetiță se uită la dânșii, o împroașcă până departe cu stropii.

GOSPODARI SE MUTĂ...

Am asistat dela fereasta mea la o mutare săracă. In strigătele de triumf ale grupului de copilăret se oprește luntrea care aduce, cu o serie de boccele cuprinzând mărunțișul gospodăriei — și le păzește buna bătrânică gheboasă înfășurată în negru — o masă de formă veche, câteva scăunele, o umbrelă și niște clește, dar și un număr de tablouri și o icoană multicoloră într'un cadru de lemn stucat și aurit.

Toate acestea se duc pe o năsălie supt ochii vechiului vagabond, care și-a întins din nou picioarele pe scările bisericii, și supt

ochii atenţi ai câtorva din ocupanţii permanenţi ai «campiellului»; ceilalţi, găsind această lume străină pe proprietatea lor, s'au mutat pe alt teren de activitate.

IN UMBRA SFÂNTULUI MARCU...

Toate se fac public: cetatea din evul mediu, unde obştea şi nu omul, hotăreşte. Sfială nu poate fi. Bogatul priveşte pe sărac fără a-l jigni, săracul se uită fără invidie la cel bogat.

In marginea măreţii basilice, asediată de atâta vieaţă nouă, copii călăresc pe imobilii lor cai de preferinţă, leii de porfir, rotunziţi de atâta atingere cu zecile de generaţii tinere veneţiene.

In fund, lângă una din uşile laterale, unde nu e de obiceiu nimeni, s'a oprit o fată frumoasă şi băiatul căreia i s'a închinat. La o parte de ochii lumii, vorbesc lipiţi de fierul porţii. De-odată, într'o mişcare cochetă, ea se face a se depărta de dânsul şi-şi întoarce faţa către sfântul cuprins al bisericii, ca pentru o rugăciune. Şi el nu ştie cum s'o împace ca să se întoarcă spre dânsul faţa iubită.

Un întreg mic poem de cea mai curată dragoste.

X

BISERICI ŞI SFINŢI...

Caracterul religios al oraşului ocrotit de apostolul cu simbolul leonin s'a păstrat peste criza de confiscări a bisericilor şi de secularizări prin anii de «masonerie» 1860—80.

Uşi cu aparenţă modernă duc în interiorul însufleţit de plângerile şi imnurile vechilor orge ale bisericilor de parohie; dela vitrina de modă a Merceriei se trece la închinarea sfântului sau sfintei, pentru ca îndată aceiaşi femeie să se adauge la continuul val viu de mişcare.

Acuma, de ziua marelui Sfânt Antoniu dela Padova vecină, s'a făcut, peste Canalul cel mare, un pod de vase pentru trecerea procesiunii care adună miile de oameni ce ţin să li se înoiască binecuvântarea făcătorului de minuni. In *campiellul* de supt ferestile noastre copiii nu mai strigă «cioccolata», ci îşi fac datoria pe urma relicviilor şi a steagurilor.

XI

PISICI VENEŢIENE...

Nu se pot număra pisicile Veneției. Bizanțul le-a încetățenit, și acolo, în centrul Orientului, ele veniseră ca animale sacre, multă vreme oprite de a trece la păgâni, din arhaicul Egipt al zeilor-dobitoace, sau al dobitoacelor-zei.

In toate cartierele ele apar, dar mai ales în cele sărace, păzitoare ale nesfârșitelor ganguri și ale imenselor pivnițí părăsite, contra invaziei guzganilor rătăcitori și flămânzi, pe cari s'ar părea că-i stâng.

Câte una albă, grasă, domnește din vârful olanelor bătrâne, ca o stăpână de casă. Altele se desmiardă în brațe de fete și de femei care le alintă, de copii cari le trag de coadă. Restul se strecoară nenorocite prin ungherele fără hrană. Nu miaună, nu cer. Divinitatea lor inițială impune o demnitate solemnă miseriei lor. Nu le vezi încrucișând strada, ca să împiedece mersul, posibil numai prin aleasa eleganță a claselor populare, prin străduțele așa de înguste și de întortochiate. Cutare, cu funingine în bătrâna ei blană albă, a încremenit de agonie pe o margene de marmură. Gondolierii o cunosc și-ți explică: s'a tras acolo să moară. Cu ochii pe jumătate închiși, ea se încălzește de o ultimă rază de soare. In muțenia ei animalică, fără idei abstracte și ilusii religioase, moare și ea în aceiași profundă și cu totul nenorocită umilință ureroasă ca și noi.

Sânt discrete și tăcute. Nu le auzi. De pe acoperișurile roșii și sure nu li se ridică imnul de iubire strigat tare de-asupra canalelor. Şi ele știu că aici nu se face zgomot, nici de o așa de mare bucurie ca aceia, și se iubesc deci cu dinții de fiară strânși....

* * *

Din nou la Torcello. Ultimele reparații au făcut să iasă ori să fie puse la loc multe lucruri. Strălucitele mosaice în care asprimea bizantină e îmblânzită de ceva occidental și mai ales popular. Urmăresc detaliile care încunjură frumusețа marilor figuri: a lui Hristos coborîndu-se în limburi de o parte, a Maicii Domnului prelungindu-și enorm ivirea pe rotunzirea absidei din față. Invierea poartă pecetea bizantinului *ἀνάσταcις*. Marile figuri ale Pă-

rinţilor în jeţuri formează al doilea registru. In celelalte e teologia Vechiului Testament resumată în chipurile lui David şi lui Solomon. « Pregătirea » noului legământ e presintată lângă scaunul gol pe care e aşezată *etoimasia*, noua carte sfântă. Iadul, cu cei doi demoni cornoraţi şi cu negrul lor împărat, purtând o lungă barbă albă, în jeţul lui de osândire, cuprinde, în strecurarea de şopârle ale dracilor, şi cele mai frumoase figuri de Impăraţi, de Impărătese, de Patriarhi plutind de-asupra flacărilor, pe când de partea fericiţilor, — fără niciun Purgatoriu la mijloc, deci strict oriental şi bizantin, — stau numai alte chipuri, de clerici şi de fruntaşi ai mirenilor. Simboluri încă nu destul de descifrate termină măreaţa succesiune de scene.

In mari litere latine, inscripţiile cuprind, de o parte şi de alta, o poesie de acelaşi fel, simplă, adânc populară: *Virgo Domini, natum prece pulsa, terge ratum*, « Fecioară a Domnului, stăruie în rugăciunea ta pe lângă Fiu, şterge păcatul » . . . .

C. 51.720